

UTAZÁS HOLLÓVAL

Borbély Szilárd: *Hosszú nap el Jelenkor, Pécs, 1993. 48 oldal, 70 Ft*

Mi az, amit csak versben lehet elmondani; amiért még mindig érdemes verset írni és verset olvasni? Egyre kevesebb. Vagyis ez így nem elég pontos: nem kevesebb, csak egyre szűkebb tartományból való. Nagy harcok folynak a prózával, a filmmel, a videoclippel, sőt a sajtóval is. Ha lehet még újat mondani, márpedig úgy tűnik, hogy lehet, akkor ezt csakis ennek a helyzetnek a felmérése és tudomásulvétele árán lehet. De az ilyen tudomásulvétel már határátlépés is egyúttal, hiszen az állapotok kívülről való szemlélését jelenti. A versírás manapság mélymagyar sport. Kalandozás. Simléderes edzősapkában való kilovaglás a határokon túlra. Rablőháború. Ki egy használt csapteleppel érkezik vissza, ki egy feszes farmernadrágba bújtatott női fenék poszterjével. Borbély Szilárd üres papírokat hoz. Szótalánul széttekeri őket, és mutatja, mint valami birtoklevelet. Borbély Szilárd költészete – Babits Mihály egyik verscímével élve –: HADJÁRAT A SEMMIBE. Ami önmagában még nem is lenne olyan nagy dolog, csakhogy ő onnan (hogy vesztesként-e vagy győztesként, ki tudja) képes vissza is térni. Egy ilyen hadjáratról számol be a HOSSZÚ NAP EL. Egy maréknyi semmit szétszór a papíron, és az eltűnik onnan, mint a tartójába visszaömlő tinta. Visszafelé pörgő filmfelvétellel, magyarázhatná meg bárki, de nem egészen erről van szó. Borbély Szilárd költeményében az idő közei vannak meglazítva. Egy-egy kép beszorul közéjük, mint a csecsemőfej.

„A ház az utca és A ház magánya
A ház falak között A házközök
A házközök falak között húzódnak
A házfalak két oldalán A házban
A házban és A házközökben árnyék
vetül húzódik szóródik A ház
a réseken az ég a fény beomlik
A házban ittott meggyül a zugokban
a csend alján A házhuzat A házpor”
(22–23. o.)

Pont úgy épül és úgy bomlik is le ez a vers, ahogy az előbbi részletben a ház, és ahogy tulajdonképpen bármelyik ház. Borbély Szilárd egy vers történetét írta meg. „*mint aki Most Most hosszan készülődik / el mondani mit el nem mert sosem,*” (23. o.). Egy vers történetét, ami – mint többnyire – csak előtörténet. Ez a vers is előremutat az időben, tulajdonképpen arra a pillanatra, amikor már az olvasó feje hajlik a nem is makulátlanul fehér papír fölé, minden sora előremutat a vers egészére, a már készre, de részben az egész, egészben a rész még sincs igazán, még sincs pontosan meg. Borbély Szilárd ennek a dilemmának a sűrű porában zihálja a szavakat. Ahogy a marathóni hírhozó kapkodhatta a levegőt, ezúttal egy mai persze, akit az esküjüket túl komolyan vevő orvosok nem engednek meghalni. Mert minden vers befejezése halál, ami épp egy ilyen versnek nem egykönnyen adatik meg, bár keresné azt:

„Csak lenne majd halála már haláлом
halála lennék Csak lennék halál”
(16. o.)

De Borbély verse nemcsak előremutat (tehát ars poetica jellegű és telítettségű), hanem időben visszafelé is (emlékiratszerű vagy nemritkán annak negatív lenyomata: felejtés-irat): „*Most lassan kifújja / mit el feledni úgy szeretne, mint el.*” (23. o.)

A vers kulcsszava az *el*. El a múlt idejű biztos pontoktól, keresztül valami bizonytalan versmatérián, a vers vége felé: „*van hallgatás van semmi és mind el*” (17. o.; az *Alföldben* megjelent változat szerint: „*és van el*”), aztán onnan is tovább. Ezt a mozgást, mint egy különösen nagy meteort az égbolton, hosszan követhetjük, csóvája az arcunkba csap. Vagy csak képzelődés az egész?

Borbély Szilárd tudatos versépitő munkát végzett, mintha azzal a jéghideg, már-már matematikai következetességgel alkotta volna meg költeményét, amivel Poe, saját bevallása szerint, A HOLLÓ-t. Ugyanazzal a következetességgel, de a megoldandó kérdésekre szinte mindig az ellentétes választ adva. „*Egy költemény – mondja Poe – csak annyiban költemény, amennyiben lelkünket fölrepítve intenzív izgalmat*

kelt; és minden intenzív izgalom, valami pszichikai szükségyszerűség folytán, csak rövid lehet.” Borbély Szilárd tudja ezt. De az izgalom problémája meg sem kísérti. Inkább valami tompa ernyedség elérésére tör. Egy-egy versszak nála többnyire helyben járás egyetlen sorra elegendő téma körül. Variáció és ismétlődés, a repetitív zene monoton szépsége és átlátható, világos szerkezete van benne. Olyan egyszerű szerkezet, ami mikrostruktúrák ismétlődéséből tevődik össze. Ezek az apró jégkristályok szétroncsolják az egészséges versszövetet, és ahogy nem lehetséges hibernálás sem, úgy kísérel meg Borbély Szilárd is valami lehetetlent. Az ő verse, szerkezetét tekintve, nem hosszú vers, bár nehezen olvasható el a Poe által kért egy ülésre, de még talán nem is a Tandori által tárgyalt félhosszú vers (AZ ERŐSEBB LÉT KÖZELÉBEN – Gondolat, 1981), hanem ezeknél jóval zártabb, egy lendületre szóló rövid vers az ismétlődések jegébe fagyasztva. Borbély Szilárd verse tulajdonképpen egy felnagyított rövid vers. Túl közel enged minket hozzá, és túl közel enged minket magához. (Annak ellenére, hogy még most is érvényes, amit Ujvári Gábor az előző kötete kapcsán írt róla: „Úgy akarja önmagát kimondani, hogy önmagáról nem beszél.”) Ennek a versnek látni a pórúsait, mintha egy hiperrealista stílusban megfestett arcképet nézgetnénk.

„Mint halántékon egy kis ér Mint lüktet
Mint homlokok alatt Mint hűnyt szemek
Mint szemöldök Mint pillák megremegnek
Mint szemhéjakról futnak szerte ráncok
Mint ornyereg Mint orrcimpáknak íve
Mint száj fölött meleg leheletek
Mint izzadság cseppek Mint hűvös pontok”
(25. o.)

De hát ezek egy ember pórúsai, sőt ha tovább olvassuk a szöveget, láthatjuk, hogy ezek egy nő pórúsai. Persze maga a vers is nőnemű. Aztán az is kiderül, hogy nem egyszerűen egy testről, hanem egy test emlékeről van szó. Az emlékezés és feledés összeszikkasztása által megvilágított testről: „mit elfeled, mit elfeledni fog / majd teste lesz, emléke önmagáról / ... / és majd e test emléket ad, / ... / mit elveszt, önmagát, talán”. (28–29. o.)

És már megint Poe-nál vagyunk. Milyen

javaslattal is áll ő elő a témaválasztáshoz? A legmclankolikusabb témát ajánlja, „a halál témáját”. Mégpedig hogyan? „Ha a legszorosabban asszociálódik a Szépséggel: egy szép nő halála kétségtelenül a legpoétikusabb téma a világon, s éppen úgy nem szenved kérdést az sem, hogy e téma hangszerül legalkalmasabb ajkak az árván maradt szerető ajkai.” Persze Borbély Szilárd ezeket az elemeket is másként rendezi össze, mint Poe. Nem egy romantikus rémdráma tűnik föl a háttérben, hanem egy hétköznapi szakítás története („Minden szétment, mi addig volt” 40. o.), talán egy abortusz is. „Ki volna most Ki volna most ha volna / Ki volna most egy másik arc, tekintet / Ki volna bennem arcom délutánja” (34–35. o.), „Mit akarni lehetett volna akkor / Mit akarni nem tudtam akkor” (33. o.). Ha türelemmel hallgatjuk Borbély Szilárdot, meghallhatjuk a zokogással küszködő gyónó szavát is: „Ha megszület Ha megszületett volna / Ha megszület Ha megszülethetett volna / Ha közöttünk volna Ahogy most nincsen itt / ... / Ahogy közöttünk van egy testhiány” (39. o.). Nem pusztá élmény ez számára, hanem a léthelyzete (amit úgy hív: hosszú nap): „Ki most vagyok csak emléke vagyok / annak Ki volna most Ha nincsen emlék” (35. o.).

Poe újszerű versmérték kialakítására is biztat. „A verselésben századokon át egyetlen költő sem adott eredetit, sőt úgy látszik, még rá se gondolt, hogy eredetit adjon. [...] Az eredetiség [...] egyáltalán nem ihlet vagy intuíció dolga, mint sokan gondolják. Rendesen, aki szert akar rá tenni, annak fáradtságosan kell küzdenie érte, s ámbár magasrendű pozitív érték, eléréséhez nem annyira valaminek kitalálására, mint inkább elkerülésére van szükség.” Borbély megint csak azon az úton indul el, amitől Poe épp óva int minket. A leggyakrabban használatos, a jóformán legszürkébb metrumot választja. De ennek a máskor egyáltalán nem tolakodó ritmusnak annyira alárendeli a szavak és mondatok egységét, annyira végletekig fokozza monotóniáját, hogy livalkodóvá, idegesítővé és végül elzsongítóvá válik. Ezért lehet mégis egy ülésre végigolvasni ezt a nagylélegzetű verset. A HOSSZÚ NAP EL formája a formakényszer. E miatt érthette a verset, alaptalanul, a dilettantizmus vádja. Parti Nagy Lajos DILETTÁ-i után most újra valami hasonló kér bebocsátást a irodalomba, czúttal azonban már az ironia idézőjelei közül is kivéve.

Borbély él a refrén adta lehetőségekkel, ebben is követve Poe tanácsát. Versét, mint valami ideghálózati, átjárja a különböző rendű és rangú ismétlődések rendszere. Sokszor egy szót vagy szócsoportot ismétel annyiszor, hogy pusztán a repetíció jambikus lüktetést eredményez:

„Ha hó Ha hull Ha hó Ha hull Ha hó
Ha hull Ha hó Ha hull Ha hó Ha arca
Ha arca hull Ha hó Ha hull Ha könny”
(46. o.)

Olyan verslábak ezek, amelyekben a költő visszafelé rohanhat, a hóban ott hagyott saját lábnyomaiba ugrálva. Önjambusok. És ismétel Borbély nagyobb egységeket is. Ilyen például az a kis értelemroncsoló variációktól eltekintve négyszer pontosan visszatérő tizenhét soros versszak („A lomb között”, 9. o., 12–13. o., 18–19. o., 44. o.), amit nyugodtan tekinthetünk refrénnek is. Egy fölnagyított vers fölnagyított refrénjének, ahol a szövegromlás (az *A* névelő *Ha* kötőszóra való fokozatos kicserélődése) éppúgy származhat a nagyítás pontatlanságából, mint az ismétlődés genetikai hibáiból. Végtére is nem csak a formája topog valami ilyesmi körül ennek a versnek.

Borbély Szilárd minden problémát megfontolt, amelyekről Poe beszél, csak a végcélja volt egészen más. Poe azt szerette volna elérni, hogy mindenkinek tessenék, amit ír, Borbély Szilárd talán az ellenkezőjét. Egyiküknek se sikerült.

Vörös István

A HIÁNYZÓ DÉMON

Láng Zsolt: *Perényi szabadulása*
JAK–Pesti Szalon, 1993. 120 oldal, 180 Ft

Láng Zsolt a naivitás írója, miközben ő maga nem naiv író: a művészetesztétikának e Schiller óta meggyökerezett és azóta is gyakran használatba vett ellentétpárja, illetve annak első tagja az ő esetében alighanem messzire és kissé talán félre is vezetne. A naivitásnak azonban a fenti dichotómián kívül értett, né-

miképp köznapibb és e helyütt egyáltalán nem leértékelő, -minősítő vagy kicsinyítő jelentéssel bíró fogalma Láng Zsolt írásművészetében tulajdonképpen a kezdetektől fogva több szinten is érzékelhető: a naivitás témává emelve, nyelvilag és az írói világkép egyik fontos alkotóelemeként, amolyan szekularizált szeretet-ethoszként is gyakran megjelenik ebben a terjedelmét tekintve ma még nem túlságosan nagy életműben. A naivitás most, a második kötetben, a PERÉNYI SZABADULÁSA című regényben mást jelent, mint amit az első könyvben, a FUCCSREGÉNY-ben talán szembetűnőbben jelentett: következményei viszont itt is, ott is vannak, és ezek a következmények érdekesnek vagy éppen tanulságosnak látszanak.

Nehezen tudom tehát elkerülni, hogy ne beszéljek a szokásosnál hosszabban, rendhagyó módon még az itt tárgyul választott műhöz képest is terjedelmesebben Láng Zsolt előző kötetéről. Két okból is szükséges így tennem: egyrészt a most harminchat éves író első, a Kriticon Forrás-sorozatában 1989-ben megjelent novelláskötete Magyarországon – még az egészen szűk szakmai közönség berkeiben is – jószerével teljesen ismeretlen maradt; magam egyetlen értő, jöllehet műfajából adódóan csak részleges elemzést olvastam róla, Károlyi Csaba Láng Zsoltról szóló pályaképét (a CSIPESZSEL A LÁNGOT című tanulmánygyűjteményben), mely értelemszerűen már a mostani regény, a PERÉNYI SZABADULÁSA alapos elemzésével is szolgál. Másrészt úgy gondolom, elismerve azt, hogy ez az állítás részben ellentmond az előzőnek, hogy a második könyvet olyan várakozás előzte meg, ami egyfelől a korábbi írásokból, másfelől a regény megírása iránt ma is tapasztalható vágyakozásból eredt. A regény iránti (akár írói, akár befogadói) vágyakozás nem új keletű, hanem állandóan megújuló gesztusa a magyar irodalomnak, és a modernnek tekinthető változata is több mint másfél évtizedes történetre megy vissza. Ennek a vágyakozásnak Láng Zsolt első kötetében is van egy (önmagától ironikusan eltávolított) dokumentuma. Ide tartozik az is, hogy Láng Zsolt abban az írói-nemzedéki társágban, ahová joggal sorolható (ez körülbelül a *Nappali ház* köre), Balázs Attila és Németh Gábor mellett az egyetlen *par excellence* prózaíró. Mindent összevetve úgy gondolom,